O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EMOTSIONAL MUNOSABATNI IFODALASHNING KOMMUNIKATIV-PRAGMATIK STRATEGIYALARI

Muallif: **Muxtorova Gulxumor Nazirali qizi**
Ma’luloti: oliy, magistr
Mutaxassisligi: lingvistika:ingliz tili O’zbekiston davlat jahon tillari universiteti bitiruvchisi
Ish joyi:Zangiota tuman ixtisoslashtirilgan maktabi
Lavozimi: ingliz tili o’qituvchisi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23278781

Annotatsiya. Mazkur tezisda o‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalashning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari nazariy jihatdan yoritiladi. Emotsional mazmunning nutqiy vaziyat, so‘zlovchining kommunikativ maqsadi hamda suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabat bilan bog‘liqligi tahlil qilinadi. Shuningdek, emotsional munosabatni bevosita va bilvosita ifodalash, kuchaytirish va yumshatish strategiyalarining qiyosiy tadqiqi uchun nazariy asoslar belgilanadi. Tadqiqotning istiqbolli yo‘nalishi sifatida emotsional birliklarning nafaqat semantik ma’nosini, balki ularning muayyan kommunikativ vaziyatdagi pragmatik vazifasini aniqlash masalasi ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: qiyosiy tilshunoslik, chog‘ishtirma tilshunoslik, emotsional munosabat, kommunikativ strategiya, pragmalingvistika, nutq akti, kontekst, o‘zbek tili, ingliz tili.

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda tilni insonning fikrlashi, hissiyoti va kommunikativ faoliyati bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Til faqat axborot uzatish vositasi bo‘lib qolmay, balki so‘zlovchining muayyan vaziyatga munosabatini bildirish, suhbatdoshga ta’sir ko‘rsatish va shaxslararo munosabatlarni shakllantirish vazifalarini ham bajaradi. Shu jihatdan emotsional munosabatning kommunikativ-pragmatik xususiyatlarini o‘rganish qiyosiy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biridir.O‘zbek va ingliz tillari turli grammatik tizimlar hamda lingvomadaniy an’analarga ega bo‘lib, ularda emotsional mazmunni ifodalashning umumiy va o‘ziga xos usullari mavjud. Masalan, quvonch, norozilik, minnatdorlik, ranjish yoki hayrat kabi emotsional holatlar alohida so‘zlar, iboralar, grammatik shakllar, intonatsiya va kontekst orqali ifodalanishi mumkin. Biroq bir xil emotsiyani ifodalovchi birliklar turli kommunikativ vaziyatlarda bir xil pragmatik vazifani bajarmasligi mumkin.Shuning uchun emotsional birliklarni faqat lug‘aviy ma’nosi asosida emas, balki ularning nutq jarayonidagi vazifasi, so‘zlovchining niyati va tinglovchiga ko‘rsatadigan ta’siri nuqtayi nazaridan ham tahlil qilish zarur. Tadqiqotning maqsadi va vazifalari Tadqiqotning maqsadi o‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalash strategiyalarining kommunikativ-pragmatik xususiyatlarini aniqlash hamda ularning o‘xshash va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilanadi:

1. Emotsional munosabat, emotsivlik, kommunikativ strategiya va pragmatik ma’no tushunchalarining nazariy asoslarini o‘rganish.
2. O‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalovchi asosiy lingvistik vositalarni aniqlash.
3. Bevosita va bilvosita ifodalash, emotsional ma’noni kuchaytirish va yumshatish usullarini tasniflash.
4. Emotsional birliklarning turli kommunikativ vaziyatlarda bajaradigan vazifalarini tahlil qilish.
5. Ikki tilda emotsional munosabatni ifodalashning umumiy va tilga xos xususiyatlarini aniqlash.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Tadqiqotning nazariy asoslari va tahlil yo‘nalishlari

Emotsional munosabatni o‘rganishda pragmalingvistika, nutq aktlari nazariyasi va madaniyatlararo kommunikatsiya yondashuvlari muhim ahamiyatga ega. J. L. Austin va J. R. Searle tomonidan ishlab chiqilgan nutq aktlari nazariyasi nutq birliklarini so‘zlovchining muayyan harakatni amalga oshirish vositasi sifatida o‘rganishga imkon beradi. P. Brown va S. Levinsonning muloyimlik nazariyasi esa nutqiy ifodalarning shaxslararo munosabat va ijtimoiy masofa bilan bog‘liqligini tahlil qilish uchun nazariy asos yaratadi.

Emotsional munosabatni ifodalashda bir-biri bilan bog‘liq bir necha strategiyalarni farqlash mumkin. Birinchi strategiya — **bevosita ifodalash** bo‘lib, bunda so‘zlovchi o‘z hissiy holatini ochiq bildiradi. Masalan, ingliz tilidagi “I am very happy” va o‘zbek tilidagi “Men juda xursandman” jumlalari quvonch holatini bevosita ifodalaydi.

Ikkinchi strategiya — **bilvosita ifodalash**. Bunda emotsional munosabat ochiq nomlanmasdan, vaziyat, ishora yoki kontekst orqali anglashiladi. Masalan, “I expected something different” va “Boshqacharoq bo‘lishini kutgandim” jumlalari tegishli vaziyatda norozilik yoki hafsalasi pir bo‘lish holatini anglatishi mumkin. Biroq bunday talqin kontekstga bog‘liq bo‘lib, jumlaning o‘zi har doim ham salbiy emotsiyani bildirmaydi.

Uchinchi strategiya — **emotsional ma’noni kuchaytirish yoki yumshatish**. Kuchaytirish vositalari so‘zlovchining hissiy munosabatini ta’kidlaydi, yumshatish vositalari esa fikrning keskinligini kamaytirishi mumkin. Masalan, “I am extremely disappointed” hamda “Men bundan juda qattiq ranjidim” ifodalarida emotsional kuchaytirish kuzatiladi. “I am not entirely happy with this decision” va “Bu qarordan unchalik mamnun emasman” jumlalari esa tegishli kontekstda yumshatilgan norozilikni ifodalashi mumkin.

Ushbu misollar ikki til o‘rtasidagi tayyor empirik xulosalar emas, balki qiyosiy tahlilda foydalanish mumkin bo‘lgan namunaviy birliklardir. Ularning haqiqiy kommunikativ vazifasi kontekst, so‘zlovchining niyati va suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabatni hisobga olgan holda aniqlanishi lozim.

Tadqiqot metodlari va materiallari

Tadqiqotda qiyosiy-chog‘ishtirma, tavsifiy, kontekstual, pragmatik va diskursiv tahlil metodlaridan foydalanish rejalashtiriladi. Material sifatida o‘zbek va ingliz tillaridagi badiiy asarlar, dialoglar, intervyular hamda ochiq foydalanish mumkin bo‘lgan og‘zaki va yozma nutq namunalari tanlanishi mumkin.

Materiallarni tahlil qilishda emotsional birlikning lug‘aviy ma’nosi, kontekstdagi vazifasi, kommunikativ maqsadi va ifodalash shakli asosiy mezonlar sifatida belgilanadi. Qiyoslashning ishonchliligini ta’minlash uchun imkon qadar o‘xshash kommunikativ vaziyatlarga tegishli misollar tanlanishi kerak.

Kutilayotgan ilmiy natijalar

Tadqiqot natijasida o‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalash strategiyalarining tasnifini ishlab chiqish, ularning kontekstga bog‘liq pragmatik xususiyatlarini aniqlash va qiyosiy tahlil modelini taklif etish ko‘zda tutiladi. Shuningdek, bevosita va bilvosita ifodalash, emotsional kuchaytirish hamda yumshatish vositalarining qo‘llanish xususiyatlarini aniqlash rejalashtiriladi. Mazkur yondashuv emotsional birliklarni faqat leksik yoki semantik jihatdan emas, balki kommunikativ faoliyatning tarkibiy qismi sifatida o‘rganishga yordam beradi. Tadqiqot natijalaridan qiyosiy tilshunoslik, pragmalingvistika, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiyaga oid mashg‘ulotlarda foydalanish imkoniyati mavjud.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xulosa

O‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalashning kommunikativ-pragmatik strategiyalarini qiyosiy o‘rganish til, inson hissiyoti va kommunikativ maqsad o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni ochib berishga xizmat qiladi. Emotsional birliklarning pragmatik vazifasi faqat ularning lug‘aviy ma’nosi bilan belgilanmaydi, balki kontekst, so‘zlovchining niyati va suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabat bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Shu sababli mazkur mavzuni tizimli ravishda tadqiq etish o‘zbek va ingliz tillaridagi emotsional kommunikatsiyaning umumiy hamda o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash, qiyosiy tilshunoslikning nazariy asoslarini boyitish va kelgusidagi amaliy tadqiqotlar uchun ilmiy zamin yaratish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Austin, J. L. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press, 1962.
2. Searle, J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
3. Brown, P., Levinson, S. C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
4. Wierzbicka, A. *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
5. Sabirova, S. M. “Pragmatic Orientation of Emotional Units in English and Uzbek: An Analysis of Speech Acts and Communicative Strategies.” *Oriental Journal of Philology*, 6(02), 2026, pp. 148–157. DOI: 10.37547/supsci-ojp-06-02-21.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.